

Турганбаев Н.А.

МЕКТЕПТЕ КОМПЕТЕНТТИК МАМИЛЕНИН НЕГИЗИНДЕ МАТЕРИКТЕРДИН ЖАНА ОКЕАНДАРДЫН ГЕОГРАФИЯСЫН ОКУТУУНУН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

***Аннотация:** Макалада география предмети боюнча мектеп курсунда материктердин жана океандардын географиясын компетенттик мамиленин негизинде үйрөтүүнүн технологиялары тууралуу сөз болот.*

***Аннотация:** В статье рассматриваются технологии изучения материков и океанов с применением профессиональной и личностной компетенции на основе компетентностного подхода в школьном курсе географии.*

***Түйүндүү сөздөр:** Компетенттүүлүк, компетенттүүлүк мамиле, материктер, океандар, окутуунун технологиялары, географиялык аймактар, масштаб, рельеф, литосфера, биосфера, гидросфера.*

***Ключевые слова:** Компетенция, компетентностный подход, материки, океаны, технологии обучения, масштаб, рельеф, литосфера, биосфера, гидросфера.*

Мектеп курсунда география сабактары алтынчы класстан башталып, эгерде жалпы курстун материалдары улам татаалдашып отурган процессти элестетсе (айталы, алтынчы класста физикалык география, сегизинчи класста Кыргыз Республикасынын физикалык географиясы, тогузунчу класста экономикалык жана социалдык география, онунчу класста дүйнөнүн экономикалык географиясы, он биринчи класста геоэкология, өлкөлөр жана региондор), ал эми жетинчи класстагы география курсу “Материктердин жана океандардын географиясы” деп аталат. Демек, VII класста жердин жаратылышы, анын географиялык катмарларынын түзүлүшү, материктер менен океандардын жаратылыш өзгөчөлүктөрү, экологиялык проблемалар тууралуу маалыматтар берилет. “Аталган курсту окутууда, - деп белгиленет, программада, - окуучуларга, адегенде, жаратылыш комплекстеринин уюлдан экваторду карай кеңдик багытында жана бийиктик боюнча алмашылышы жөнүндө образдуу элес пайда болот жана кубулуштарга илимий түшүнүк берилет. Географиялык катмардын бир бүтүндүгү жана дифференцияланган-дыгы, анын компоненттеринин ортосундагы географиялык байланыштарды түшүндүрөт. Жердин ар бир материгин жана океанын үйрөнүүдө жаратылышына, калкынын чарбалык иш-аракеттерине мүнөздөмө берилет. Дүйнөнүн саясий картасына жана айрым чет өлкөлөргө кыскача баяндама берилет. Бул курста Түндүк-Чыгыш Евразиянын (КМШ) өлкөлөрүнүн географиялык маалыматтары Евразия материгинокуп-үйрөнүүдө берилет. Ошону менен бирге жердин географиялык катмары менен байланышкан түшүнүктөр улантылат”(5:15-22).

Программа аталган класстын география курсуна жалпы 68 саат (жумасына 2 сааттан) караса, анын 54 сааты материктер менен океандарга арналган. Мында Африка материги, Австралия менен океания, Антарктида, Түштүк Америка, Түндүк Америка, Евразия, ал эми океандардан Инд океан, Тынч океаны, Атлантика океаны жана Түндүк муз океан ар бир бөлүмдүн астында 2-4-6-8 саат өлчөмүндө өздөштүрүлөт да курсту “Материктер менен океандардын жаратылыш комплекстерин салыштыруу” деген темадагы 4 сааттык окуу материалы менен жыйынтыкталат. Биз ушул жыйынтыктоочу сааттардын программалык талаптарына кененирээк токтололу, аткени окуучулардын предмет, анын ичинде ири тема боюнча алган билимдери, билгичтиктери жана көндүм-адаттары дал ушул жыйынтыктоочу сааттардын негизинде жалпыланат. Демек, соңку мезгилдердеги педагогиканын заманбап талаптарына ылайык компетенция, окуучунун

компетенттүүлүгү, компетенттик мамиле сыяктуу параметрлери барып-келип ушул окуучунун алган билим, билгичтик, көндүм-адаттарынын абалы менен шайкеш келет эмеспи.

Ошентип, аталган курс, анын аталган бөлүмү боюнча эмнени сунуш кылат да, анын талаптары кайсылар, мына ошого токтололу: Материктер менен океандардагы жаратылыш комплекстеринин окшоштуктары менен айырмачылыктарынын белгилери. Материктердеги жана океандардагы адамдын жаратылышка тийгизген таасиринин деңгээли. Материктер менен океандардын экологиялык проблемалары жана аларды мамлекеттер аралык чечүү үчүн көрүлүп жаткан иш-чаралар. Материктер менен океандардын жаратылыш ресурстары менен камсыз болуусунун абалы, аларды ич ара салыштыруу. Жаратылыш ресурстарын пайдалануу деңгээлдерин салыштыруу.

Мындай окуу материалдарын өздөштүрүп бүткөн окуучу кандай компетенцияларга ээ болушу керек:

Географиялык компетенция:

- Жергиликтүү материалдардын негизинде окуучулар жаратылыш комплекстеринин өз ара байланышын, адамдын жаратылыш компоненттерине тийгизип жаткан таасирин (оң же терс) аныктап чыгуу жана аларды өзүнчө таблица түрүндө көрсөтө билүү.
- Ар бир окуучу өзү жашаган жеринин жөнөкөй картасын түзө билүүсү жана анысын сабактарда өздөштүргөн окуу материалдары материалдары менен салыштыруусу.

Алган билимге, билгичтиктерге жана көндүм-адаттарга коюлуучу талаптар кандай болушу керек:

Өздүк (жекелик) компетенция:

“Материктер менен океандардын жаратылыш комплекстерин салыштыруу” деген жалпы теманын окуу материалдарын толук өздөштүргөн окуучу мына буларды билүүгө тийиш: биринчиден, материктер менен океандардын жаратылышынын өзгөчөлүктөрүн билүү; экинчиден, материктер менен океандардын жаратылыш комплекстеринин салыштырмалуу абалин билүү; үчүнчүдөн, адамдардын турмуштук керектөөлөрүн камсыз кылууда жаратылыштын маанисин, ролун билүү; төртүнчүдөн, Евразиянын жаратылыш ресурстарын билүү; бешинчиден, адамдын жаратылышта өзүн-өзү алып жүрүү (сөз жаратылышка болгон мамиле тууралуу жүрүп жатат) тартибин билүүсү; алтынчыдан, ар кандай табигый кырсыктар учурунда адамдын өзүн-өзү алып жүрүү эрежелерин билүү.

Мындай билим менен билгичтиктерге ээ болгондон кийин, окуучу кандай көндүм-адаттарга ээ болушу керек:

Практикалык компетенция:

Ар бир окуучу күндөлүк турмуш-тиричилигинде кокустан кезиккен кырсыктардан, жаратылыштын ар кандай кырсыктарынан (табигый кырсыктар) сактануунун эрежелерине ээ болуулары керек.

Бирок мындай компетенцияларга ээ болуу окуучудан “Материктердин жана океандардын географиясы” курсу боюнча жалпы **компетенцияларга**: билим, билгичтик,

көндүм-адаттарга ээ болушу үчүн “Жердин жаратылышынын негизги өзгөчөлүктөрү” деген теманын окуу материалдарын мыкты өздөштүрүүсү шарт.

Андай жалпы компетенцияларга эмнелер кирет:

Жердин литосферасы жана анын рельефи; Атмосфера жана жердин климаттары; Ааламдагы океандар – гидросферанын негизги бөлүгү катары; Географиялык кабык. Биосфера жана жерди өздөштүрүү. Жалпы программалык көлөмү 9-10 саатты түзгөн мындай темаларды толук өздөштүрүп алган жетинчи класстын окуучусу ээ болушу керек болгон *компетенциялар* булар:

- жаратылыш комплекси, жаратылыш зоналары, кеңдик жана бийиктик, зоналуулук жөнүндө түшүнүктөргө ээ болуу;
- түндүктөн түштүккө карай, тоонун этегинен анын чокусуна карай, океандын жээктеринен материктин ичкери жагына карай, океандан материк улам алыстаган сайын жаратылыш комплекстеринин алмашуусунун абалы жөнүндө түшүнүктөргө ээ болуу;
- жаратылыш комплекстеринин калыптануусунда климат менен рельефтин ролу тууралуу маалыматка ээ болуу;
- материктер менен океандарда жаратылыш зоналарынын жайгашуусун рельеф, аба массасы жана суу массалары тууралуу түшүнүктөргө ээ болуу;
- кургактыкта жана океанда жаратылыш комплекстеринин алмашуу себептери тууралуу түшүнүктөргө ээ болуу;
- карта боюнча Евразияда жаратылыш комплекстеринин 100-меридиан, ал эми Түндүк Америкада 40-параллель боюнча аныктай билүү;
- Жер шарынын экологиялык проблемалары жана аларды чечүүнүн жолдору боюнча ар бир окуучу презентация даярдап, анысын класста демонстрациялай алуу.

Адабияттар:

1. Коринская В.А. Материктердин жана океандардын географиясы. Орто мектептин VII класстары үчүн. 2001.
2. Кадыркулов М. К. Материктердин жана океандардын географиясы. Орто мектептин VII класстары үчүн. –Бишкек, 2005.
3. Жалпы билим берүүчү мектептер үчүн программалар. География. –Бишкек, 2001.
4. Джунушалиева К.К. Мектепте географияны окутууда окуучулардын картографиялык көндүмдөрүн калыптандыруу. /Кыргыз Республикасында билим берүү системасын маданий-компетенттик негизде модернизациялоо. –Бишкек, 2011. -104-107-беттер.
5. География:жалпы билим берүүчү мектептер үчүн программа (VI –XI класстар). – Бишкек, 2014. -15-22-беттер.

Рецензент: п.и.к. түрдүгулова К.М.